RELAŢII PRIVIND UN TABLOU ISTORIC DE CONSTANTIN LECCA

VIRGINIA VASILOVICI

Se pare că pictorul român Constantin Lecca, pentru tablourile cu teme din istoria Moldovei, pe care le-a realizat printre primii la noi, îşi afla în publicaţiile şi imaginile difuzate de Gheorghe Asachi, o preferată sursă inspiratoare[1].

Ne conduce spre această afirmaţie şi un document pe care am avut ocazia să-l examinăm, cu cîţiva ani în urmă, la Biblioteca universitară din Cluj-Napoca, într-o mapă cu desene şi stampe de Gheorghe Asachi şi de fiul său Alexandru Asachi.

Între desenele colorate din respectiva mapă[2], am reperat o compoziţie istorică miniaturală, intitulată „Panahida eroilor moldoveni„ (fig. 1) — realizată nu de Gheorghe ci mai probabil de Alexandru Asachi[3] — care prezintă similitudini cu tabloul din muzeul nostru, pictat de Constantin Lecca în 1857 şi înscris sub un acelaşi titlu „Panahida de la Războieni“[4] (fig. 2).

Oferind o identică schemă a ansamblului, tabloul nostru, faţă de schiţa-proiect a lui Asachi, diferă doar puţin în ce priveşte grupajul şi cromatica. Astfel elementele compoziţionale din jumătatea stîngă sînt inversate cu cele din dreapta iar coloritul, mai sobru la Lecca, dominat de gri şi de albastru, pare mai adecvat reprezentării. Culorile vii, de acuarelă şi guaşă, conferă eboşei lui Asachi un caracter frust, de rusticitate, la care concurează şi desenul mai liber, necăutat.

Dată fiind asemănarea dintre cele două lucrări, ne-am propus să urmărim filiera pe care a putut ajunge modesta schiţă a lui Asachi în atenţia atelierului de creaţie al lui Lecca.

Piesa originală, păstrată la Cluj, pentru noi de un real interes documentar, se găseşte reprodusă, alb-negru, în almanahul calendarului editat de Gh. Asachi în anul 1855, acolo unde se expune nuvela „Valea Albă“ şi „Panahida eroilor moldoveni“[5],

[1] După cum se ştie, Gh. Asachi deţinea importante materiale documentare „atingătoare de istoria patriei“. Pornind de la astfel de izvoare, de a căror valoare era conştient, el a căutat să facă ştiută, prin nenumărate publicaţii însoţite cu reproduceri, istoria neamului, — chipurile şi faptele glorioase ale strămoşilor —.

[2] Mapa provine în biblioteca clujeană prin donaţia moldoveanului G. Sion.

[3] Antrenat de tată, Alexandru Asachi a desfăşurat pe la mijlocul secolului trecut, ca grafician şi ca pictor, o muncă asiduă, meritorie, rămasă însă puţin cunoscută şi cîteodată confundată cu activitatea artistică a lui Gheorghe Asachi şi aceasta numai parţial studiată şi uneori greşit etichetată. Desenul în discuţie, fără a fi semnat, îl atribuim lui Alex. Asachi întrucît prezintă trăsături comune cu alte nenumărate crochiuri ale sale, realizate şi parte din ele reproduse în publicaţii într-o aceeaşi epocă în care Gh. Asachi, bătrîn, încetase să se mai manifeste ca desenator.

[4] „Panahida de la Războieni“, ulei de pînză, 48,5×63,5, semnat şi datat dr. jos, cu alb : Lecca 1857 ; nr. inv. M.I. 160. Provine prin transfer, în anul 1952, de la Muzeul de artă al R.S.R. (inv. P.N. 1798) ; a aparţinut anterior colecţiei Dr. C. Angelescu.

[5] Calendar pentru români cu Almanah de învăţătură şi petrecere pe anul 1855 (anul XIV), Iaşi, Instit. Albinei, p. 120 Valea Albă, p. 132 Panahida eroilor moldoveni.

Se spune în cuprinsul nuvelei că Ștefan cel Mare în anul 1496, într-un moment de răgaz, a dorit ca, printr-un act public, să consfințească memoria eroilor căzuți pentru patrie la Valea Albă cu 20 de ani în urmă, la 1476, și rămași neîngropați. La această pomenire au venit părinți cu „amintarul" (pomelnicul) celor căzuți; s-au adunat în jurul pavilionului domnesc ostași cu taberele lor precum și văduve, orfani și părinți ai celor uciși. După ceremonie, oștenii, pe locul indicat de Ștefan, acolo unde fusese cea mai crîncenă luptă, au săpat temelia unei biserici, așezînd osemintele sub temelie. „Adevărat măreț și unic spectacol au fost acesta a vedea un popor întreg îngropînd deodată pe un alt popor" (spune Asachi, în încheierea povestirii). Dorința de a vedea transpus în imagine plastică un atare impresionant episod și-a manifestat-o Asachi și mai înainte, încă prin anul 1840 [6].

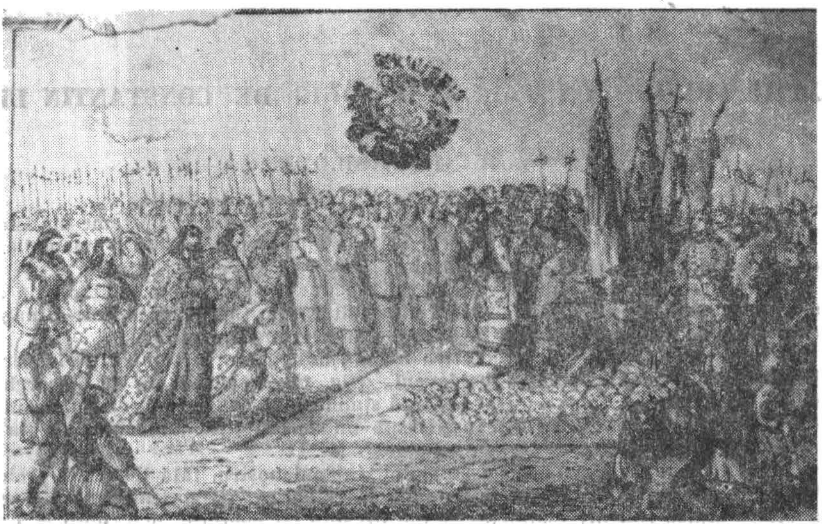

Fig 1. Alexandru Asachi. Panahida eroilor moldoveni. Colecția Bibliotecii Centrale universitare Cluj-Napoca.

Desenul de la Cluj, făcut de Alexandru evident după ideile părintelui său, se poate deduce că, prin intermediul calendarului, ajunge să fie cunoscut de artistul ardelean căruia, dimpreună și cu sugestivul text al nuvelei, îi va servi drept sursă de inspirație, jalonîndu-i schema tabloului din anul 1857.

Fantezia și experiența creatoare a lui Lecca, desigur mai avansată decît cea a lui Asachi, adaugă compunerii un plus de elemente (cortul voievodului, amplasat în dreapta; șirul colinelor din arierplan, menite a sugera perspectiva și poate chiar a localiza imaginea etc.) sau alte elemente le modifică (fizionomii, vestimentație etc.) și adaptează întregului o serie de culori din paleta personală. Cîteva amănunte de recuzită din tablou ne conduc să credem că pictorul ar fi putut să țină seamă, în interpretarea temei, și de unele sugestii ale lui M. Kogălniceanu, servite în anul 1840 [7], atunci cînd Asachi anunța, între proiectele sale viitoare, realizarea și a unui astfel de cadru istoric.

[6] În Albina românească din 17 martie 1840, Gh. Asachi anunța într-un prospect, intenția de a da la lumină, prin Institutul Albinei și cu concursul celor mai buni zugravi, încă șase stampe printre care și „Pompa seau țeremonia de înmormîntare serbată de Ștefan cel Mare pentru oștenii moldoveni uciși la 1476 în crunta bătălie de la Valea Albă și așăzarea temeliei unei biserici monumentale".

[7] M. Kogălniceanu, în Dacia literară din 1840, p. 301, sfătuia ca cel ce va zugrăvi, potrivit prospectului lui Asachi, scena înmormîntării ostașilor de la Războieni, „să înfățișeze după natură locurile" și „să nu se depărteze în nimică de portul adevărat al lui Ștefan... și a norodului". Cf. Remus Niculescu, Gh. Asachi și începuturile litografiei în Moldvoa, în Studii și cercetări de bibliologie, I/1955, p. 110.

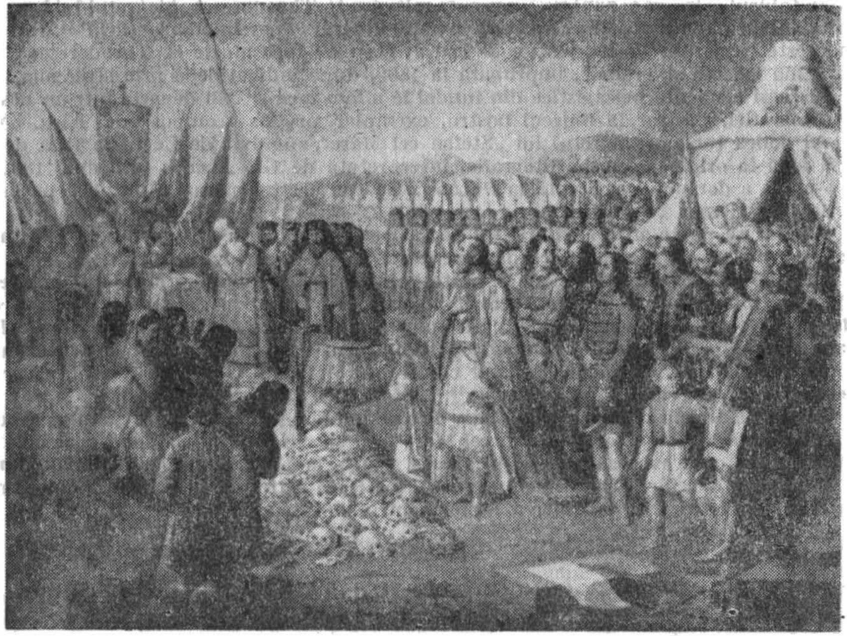

Fig. 2. Constantin Lecca. Panahida de la Războieni.

Pictura, așa cum a definitivat-o Lecca, este cromolitografiată în același an, 1857, la Viena — prin intermediul librarului bucureștean Gh. Ioanid [8]—, iar litografia se va bucura de o largă circulație, împlinindu-și astfel rostul didactic mobilizator, pentru care a fost gîndită inițial [9]. Ținînd cont și de această piesă imprimată la Viena, se poate susține că nu numai două, — cum s-a arătat pînă acum —[10], ci de fapt trei din cele șase „tabele" cu subiect național, propuse de Asachi, în 1840, a fi multiplicate, au ajuns să vadă lumina zilei. La cel de al treilea cadru, apărut abia 17 ani mai tîrziu, își va aduce contribuția, (chiar dacă și fără știrea lui Asachi), într-adevăr unul din „cii mai buni zugravi" [11] ai timpului, care era pe atunci Const. Lecca.

Interesant că Muzeul de artă din Iași deține în patrimoniu și celelalte două picturi ale lui Lecca, cu subiecte din istoria Moldovei, în care se recunoaște influența unor desene și litografii inițiate și răspîndite de vajnicul Asachi. Este vorba de compoziția „Dragoș și zimbrul", datînd din anul 1867 [12] și portretul „Ștefan cel Mare", realizat în 1830 [13].

[8] Barbu Theodorescu, Constantin Lecca, Buc. Impr,. națională, 1938, p. 48.

[9] Exemplare din tiraj se păstrează pînă azi și la Iași, unul la Biblioteca universității iar altul la Arhivele Statului (litografie pe pînză, 65 × 77, Viena 1857).

[10] S-au semnalat pînă acum ca realizate, conform proiectului lui Asachi, primele două și anume : în anul 1845 litografia „Lupta moldovenilor cu cavalerii teutoni", întocmită de Gh. Panaiteanu după pictura polonezului Al. Lessler iar în anul 1851 litografia „Lupta de la Baia" de Alex. Asachi. Cf. Remus Niculescu, *op. cit.*, p. 110 ; H. Blazian, Gh. Asachi. ESPLA (1956), p. 32,86 și repr. 48 și 49.

[11] Pentru compunerea și litografierea celor șase stampe, Gh. Asachi își propunea să apeleze la „cii mai buni zugravi". Vezi și nota 6.

[12] „Dragoș vodă la vînătoare", ulei pe pînză, 92 × 71,5, semnat și datat dr. jos, cu roșu : Lecca 1867 ; nr. inv. M.I. 159. Achiziționat de Minist. Instr. Publice în anul 1868 și transmis Pinacotecii ieșene în același an.

[13] „Ștefan cel Mare", ulei pe pînză, 97,5 × 74, semnat în cirilice și datat, stg. jos, cu ocru : K. Leka 1830 ; nr. inv. M.I. 158. Donat de artist, în anul 1830, Gimnazlului vasilian Iași ; transmis Pinacotecii, la data înființării, în anul 1860.

În tabloul „Dragoş şi zimbrul", aşa cum relevă şi B. Theodorescu, biograful lui Lecca, „peisajul romantic cu munţi şi pădure apare ca în unele litografii aparţinînd lui Asachi"[14]. Într-adevăr găsim aceste elemente cvasifantastice de cadru, (la care face aluzie B. Theodorescu), în litografia „Zîna Dochia şi Traian", imprimată la 1839, după indicaţiile şi prin strădania lui Asachi[15]. Aceleaşi elemente peisagistice din fundal le aflăm încă şi mai departe într-un desen inedit al litografiei, păstrat la muzeul nostru, exemplar preţios compus de Alex. Asachi[16]

Al doilea tablou, portretul lui „Ştefan cel Mare", zugrăvit de Lecca în faza de debut pare să aibă la origine o veche litografie, interpretată de Gh. Asachi, prin anii 1822—1823 după o efigie a domnului existentă la Putna[17]. Geneza acestei picturi o prezintă pe larg istoricul de artă Remus Niculescu[18].

Aşadar se poate afirma că artistul Lecca, pentru tablourile sale menite a reflecta istoria Moldovei, recurge preferenţial spre documentare, la Gheorghe Asachi.

Cele de mai sus atestă, pe de o parte, aria largă de răspîndire şi de influenţare a publicaţiilor şi imaginilor cu conţinut educativ-patriotic, iniţiate şi puse în circulaţie de Gh. Asachi ; şi, pe de altă parte, evidenţiază impresionant acea consonanţă de idealuri care-i solidariza în actele lor, pe doi compatrioţi, din colţuri opuse ale ţării, pe ardeleanul Constantin Lecca de mai vîrstnicul animator cultural al Moldovei Gheorghe Asachi, a cărui activitate complexă şi-a luat-o ca îndreptar[19].

În slujba aceleiaşi cauze, semnificativ de o pilduitoare ţinută ne apare gestul lui Lecca de a dărui Iaşului, la 1830, tabloul „Ştefan cel Mare", cu specificarea de „a servi la educaţia tineretului" tot aşa cum avea să doneze, în aceeaşi epocă, la 1829, Şcoalelor naţionale din Bucureşti, compoziţia „Uciderea lui Mihai". Artistul înţelegea astfel să contribuie la cultivarea sentimentului patriotic şi la susţinerea luptei pentru unitatea românilor.

INFORMATIONS CONCERNANT UN TABLEAU HISTORIQUE DE CONSTANTIN LECCA

Résumé

À base de documents, on peut affirmer que le peintre roumain C. Lecca, pour ses tableaux, traitant des sujets de l'histoire moldave, découvre dans les publications de George Asachi, une source inspiratrice préférée.

Ainsi on démontre que le tableau de Lecca, trouvé dans le Musée d'art de Iassy, intitulé „Requiem de Războieni" (Commémoration des morts de la bataille de Războieni), realisé en 1857, a comme point de départ, des matériaux documentaires diffusés par G. Asachi, deux ans auparavant, en 1855, dans son Calendrier. Il s'agit d'un dessin-miniature, „Requiem des héros moldaves", reproduit à la page 132, dans ce calendrier, illustrant une nouvelle historique ayant le même titre. L'original de cette reproduction est conservé à la Bibliothèque centrale universitaire de Cluj-Napoca dans un carton à dessins contenant des estampes de George Asachi et de son fils Aléxandre Asachi.

Au Musée d'art de Iassy il y a encore deux peintures historiques de Lecca, les tableaux „Etienne le Grand" et „Dragoş à la chasse", qui font de même remarquer l'influence des publications et des images répandues par G. Asachi.

On peut donc conclure que l'activité propagandistique militante du moldave George Asachi a constituée un vif exemple pour le plus jeune compatriote transilvain Constantin Lecca dans ses créations artistiques dédiées aux mêmes élevées aspirations — l'éducation et le relèvement du peuple, le développement du sentiment national.

---

[14] Barbu Theodorescu, *C. Lecca*, Buc. Meridiane, 1969, p. 18.

[15] „Zîna Dochia şi Traian", litografie, 55×39, realizată de K. F. Hoffmann după desenul lui G. Schiavoni. Un exemplar la Cabinetul de stampe al Academiei R.S.R., inv. nr. 547. Cf. Remus Niculescu, *op. cit.*, p. 105 şi repr. p. 108 ; H. Blazian, op. cit. p. 30, 32, şi repr. 44.

[16] „Dochia şi Traian", peniţă şi laviu tuş, 54×38, sub chenar, dr. jos, cu tuş, inscripţia de mînă : Compus de Colonel Asaky. Sub imagine, scris de mînă, o strofă din legenda lui Gh. Asachi : DOCHIA ŞI TRAIAN/Legenda Populară de pe muntele Pionul... ; nr. inv. M.I. 372. Achiziţionat din col. Lucreţia Ioan ; a aparţinut anterior pictorului Gh. Popovici.

[17] „Ştefan cel Mare", tablou pictat de Vasile Popovici în 1797 (Mănăst. Putna). Cf. Remus Niculescu, op. cit. p. 75—77, repr. p. 76.

[18] Remus Niculescu, *op. cit.*, p. 73—80.

[19] Vezi şi Barbu Theodorescu, *C. Lecca*, 1969, p. 12—13.